

Magyar Miklós
(1938, Szolnok):
irodalomtörténész, az
irodalomtudomány
doktora. Kutatási területe
a magyar-francia összehasonlító irodalom és az
irodalomelmélet. 1988
és 1991 között a párizsi
Sorbonne egyetemen
vendégprofesszor. Fontosabb
könyvei: *Regény vagy „új regény”?* (Akadémiai Kiadó, 1971); *A francia regény tegnap és ma.* *A francia egzisztencialista regény, az új regény és a nouveau nouveau roman* (Akadémiai Kiadó, 1986); *Ramuz világa* (Európa Kiadó, 1978); *Hagyomány és modernség. A személyiség kalandja Gide, Proust és Malraux regényeiben* (Aula Kiadó, 2002); *Örkény István és a francia abszurd dráma* (Mundus Novus Könyvek, 2013); *Az akasztófa árnyékában.* *François Villon* (Európa Kiadó, 2020).

Születésének 140.
évfordulója és az
1918-as világméretű
spanyolnáthajárványban
lelt halála miatt
idézzük meg Guillaume
Apollinaire alakját.

MAGYAR MIKLÓS

Guillaume Apollinaire: A Mirabeau-híd. Fordítások és ferdítések

Apollinaire legismertebb költeménye, *A Mirabeau-híd* Marie Laurencinrel való kapcsolatának végén íródott. Először a *Les Soirées de Paris* 1912. februári számában jelent meg. A szakítás felett érzett fájdalját szanzonszerű versben fejezi ki a költő. Apollinaire 1915-ben későbbi szerelmének, Madeleine Pagèsnek írja, hogy a vers „ennek a hosszú, megtört szerelmnek szomorú dala”.

Marie Laurencin 1883-ban született törvénytelen gyermekként, csakúgy, mint Apollinaire. 1907-ben egy májusi napon Clovis Sagot-nál – a volt cirkuszi bohócnál, aki képkereskedő lett, és a rue Lafitte-ben volt galériája – Picasso bemutatta Apollinaire-t a fiatal, karcsú, barna lánynak, aki ekkor virágokat, csendéleteket, portrékat és önarcképeket festett. Apollinaire, akinek első nagy szerelme, Annie Playden mély sebeket hagyott a költőben, aki „szeretett, de már nem szeret”, és azt gondolta, többé már nem is lesz szerelmes, halálosan beleszeretett Marie-ba. A lány anyjával élt a Boulevard de la Chapelle 51-es szám alatt. Vidám, szellemes és tehetséges volt. „Olyan, mint én, nőben” – mondta róla Apollinaire. Marie nem költözött Apollinaire-hez, bár volt kulcsa a lakáshoz, amit rendben tartott. Amolyan mindenese lett a költőnek: múzsa, szerető, barát, házvezetőnő. Apollinaire sokszor fogadott vendégeket, ilyenkor Marie főzött. A költő, aki közismerten nagyevő volt, nem ismert pardont. Ha Marie odaégette az ételt, vagy nem úgy készítette el, ahogyan kellett volna, avagy rosszul terítette meg az asztalt, nem maradt el a szigorú korholás. Ráadásul Apollinaire nem volt hűséges Marie-hoz. Tulajdonának tekintette a lányt, semmit sem tett azért, hogy megtartsa. A költő és Marie szerelmét kikezdték Apollinaire kicsapongásai, egoizmusa. A lány beleunt abba, hogy cselédje legyen. Az is megviselte, hogy szerelmét megvádolták a Mona Lisa ellopásával. Új barátságokra tett szert, visszatért régi szeretőjéhez, Henri-Pierre Rochéhoz, és főként intenzív szerelmi életet élt leszbikus barátinjával, Nicole Groult-lal, majd elhatározta, hogy férjhez megy Otto Christian Heinrich von Wätjen báróhoz.

Laurencin egy kávéházba hívja Apollinaire-t, és rögtön kijelenti, hogy fontos mondanivalója van számára. „Férjhez megyek”, közli a lesújtó hírt. Apollinaire nevet, nem hisz neki. Marie elárulja jövődöbéljé nevé, és megkérdezi a költőtől, mi az ő újsága. Guillaume elsápad, feláll, kifizeti a számlát és rá se nézve Marie-ra, kimegy az ajtón. Ez volt utolsó találkozásuk.

1921. július 29-én Marie elválik férjétől, aki akkorra iszákos lett. Lemond a báróné címről és minden tartásdíjról. Nicole-lal való kapcsolata meglazul, ugyanakkor, amikor festőként a legnevesebbekkel együtt emlegetik, és képeiért komoly összegeket fizetnek. 1930-ban a *Vu* című folyóirat egy képet közöl ezzel a címmel: Franciaország három leghíresebb asszonya: Colette, Marie-Laure de Noaille és Marie Laurencin. 1935-ben Marie Laurencin megkapja a Becsületrend lovagi fokozatát, festményei bekerülnek a Louvre-ba is. Számos, a két világháború között élő jelentős közéleti személyiség portréját festi meg. Színházi díszleteket is tervez. Neves írókkal kerül kapcsolatba, akiknek műveit illusztrálja (Gide, Max Jacob, Saint-John Perse, Lewis Carrol stb.). Marie Laurencin 1956-ban halt meg szívrohamban. Az André Salmonhoz írt levelében foglaltak szerint temették el: „Azt akarom, hogy amikor majd meghalok, koporsómban a fejem szerelmes leveleimmel megtöltött párnán legyen.” A párizsi Père-Lachaise temetőben helyezték örök nyugalomra, fehér ruhában, kezében egy rózsaszállal, szíven Apollinaire leveleivel.

A Mirabeau-híd keletkezésével kapcsolatban Mario Roques, romanista kutató 1949-ben írt *Guillaume Apollinaire et les vieilles chansons* (*Guillaume Apollinaire és a régi dalok*) című tanulmányában kimutatja, hogy a 13. században ismeretlen szerzőtől származó chanson de toile (fonódal), a *Gaite et Oriour* lehetett *A Mirabeau-híd* inspirálója (ROQUES 1949: 137–146). A szerző a két mű verselésének egyezéseire alapozza feltevéseit. Ezen hipotézisek alátámasztására Roques idézi Apollinaire *Marie* (*Máriácska*) című versét, amelyben ezt olvassuk: „A Szajna partjára kiértem / Egy régi könyv hónom alatt / A folyó mint a szenvedésem / El-elfolyik de nem apad / Csak ez a hét már véget érjen”. A régi könyv Roques szerint az 1897-ben kiadott *Chrestomathie du moyen âge* (*Középkori irodalmi szemelvények gyűjteménye*) című antológia volt, amelynek első verse a szóban forgó fonódal. A „Csak ez a hét már véget érjen” sorban pedig Apollinaire azt a vágyát fejezi ki, hogy egyesüljön Marie Laurencinnel, csakúgy, mint ahogy a középkori dalban Gérard a hét végén veszi feleségül Gaietét.

A Mirabeau-hídon Apollinaire szinte naponta áthaladt, amikor az Auteuil negyedből a Quartier Latinbe igyekezett. Szerelmével, Marie Laurencinnel is sokszor ment át ezen a hídon. Az 1893 és 1896 között épült impozáns híd Apollinaire számára az állandóság, a stabilitás szimbóluma volt. A Szajna és a híd többször visszatér verseiben, így a *Szeszek* című kötet utolsó költeményében, a *Vendémiaire*-ben: „A híd piros tüze a Szajnába veszett el / Csillagok haltak és megszületett a reggel” (Vas István fordítása).

Mielőtt Apollinaire versének magyar fordításait elemeznénk, vessünk egy pillantást magának a műfordításnak a nehézségeire. Roman Jakobson *A fordítás nyelvészeti aspektusai* című

tanulmányában leszögezi: „a költészet lefordíthatatlan. Csupán egy kreatív átköltés lehetséges.” (JAKOBSON 1986: 86). Umberto Eco ennél kevésbé kategorikus. Szerinte egy vers fordítójának mindig engedményeket kell tennie vagy a tartalom, vagy a forma rovására: „Gyakran fordulok az alkudozás gondolatához, amikor a fordítás folyamatát magyarázom...” (ECO 2006: 103). Paul Ricœur így jelöli ki a fordító feladatát: „ugyanazt mondani vagy megpróbálni ugyanazt mondani két különböző módon” (RICŒUR 2004: 14). Kosztolányi Dezső pedig ezt írja az *Abécé a fordításról és ferdítésről* című esszéjében: „A fordítás mindig ferdítés is. Ha az értelmet híven, szóról szóra tolmácsoljuk egy másik nyelven, akkor szükségképp megváltozik a szavak alakja s ezzel együtt a mondat hangulati velejárója is. Ha csak a hangzást utánozzuk, a mondat muzsikáját, a betűk színét, akkor ennek a gondolat adja meg az árát. E két nehézség között tétováz az, aki idegen verset akar átültetni. Valahogy módot kell találnia, hogy mind a két követelménynek, az értelmének és zeneinek is eleget tegyen. Minden fordítás csak egyezmény, kompromisszum Eszmény és Valóság között, megalkuvások sorozata, a föladat legügyesebb megoldása – ha úgy tetszik, elmés csalás. Ezért mosolygok, valahányszor egy versfordítás hűségéről hallok. Kihez, vagy mihez hű, a szótárhoz, vagy a vers lelkéhez? Fordítani nem lehet, csak újrakölteni.” (KOSZTOLÁNYI 1999: 512).

A *Mirabeau-híd* fordításaiban egyaránt találunk fordításokat, ferdítéseket és újraköltéseket.

A vers első szakaszának fordítása valamennyi változatban problematikus. Ez akkor válik világossá, ha egymás mellé tesszük Apollinaire eredeti, központozással ellátott versét és a végső változatot. Az eredeti vers: „*Sous le pont Mirabeau coule la Seine. / Et nos amours faut-il qu'il m'en souvienne? / La joie venait toujours après la peine.*” A központozás megszüntetése utáni: „*Sous le pont Mirabeau coule la Seine / Et nos amours / Faut-il qu'il m'en souvienne / La joie venait toujours après la peine.*” A központozás nélküli sorok kétféle értelmezésre adnak lehetőséget. A *Faut-il qu'il m'en souvienne* (Emlékezniem kell rá) vonatkozhat a másodikikorra (És szerelmeink) de a negyedik sorra is (Az öröm mindig a bánat után jött). Ha az eredeti, központozással ellátott változatot megnézzük, egyértelmű, hogy Apollinaire nem azt mondja, hogy a Szajnához hasonlatosan, szerelmeink is futnak, hanem az első sor (*Sous le pont Mirabeau coule la Seine*) utáni pont lezárja a gondolatot. A második sor az eredeti változatban így hangzik: „*Et nos amours faut-il qu'il m'en souvienne?*” Egyértelmű, hogy a szerelemre vonatkozik a „*qu'il m'en souvienne?*”.

Az öt idézett fordító közül Eörsi István, Illyés Gyula és Mészöly Dezső a központozás hiányából fakadó ambiguitás miatt félreértelmezi a versszakot. „*A Mirabeau-híd alatt fut a Szajna / S szerelmeink / Mért kell gondolnom arra / Hogy az öröm nem jöhet csak a jajra*” (Eörsi); „*Fut a Mirabeau-híd alatt a Szajna / S szerelmeink / Mért jut eszembe az ma / Nem jött öröm nekünk csak jajra-bajra*” (Illyés); „*Fut a Mirabeau-híd alatt a Szajna / S a szerelem / Mi zúgja mi sugallja / Hogy minden kének fájdalom az anyja*” (Mészöly). Rónay György és Vas István a szerelemre vonatkoztatják az emlékezést. „*A Mirabeau-híd alatt fut a Szajna / S szerelmeink / Emlékük mit akar ma / Az öröm nem jött soha csak a jajra*” (Rónay); „*A Mirabeau-híd alatt fut a Szajna / S szerelmeink / Emléke mért zavar ma / Mi volt az öröm ráadás a jajra*” (Vas).

A vers refrénjét Apollinaire egy feljegyzéséből másolta át, ami akkor keletkezett, amikor megvádolták a Mona Lisa elrablásával, és 1911. szeptember 7–12. között a Santé börtönben raboskodott. „*Vienne la nuit sonne l'heure / Les jours s'en vont je demeure.*” A refrén első sorában két kötőmódban lévő ige szerepel. A sort lehet úgy értelmezni, hogy „*Jöjjön az éj, üssön az óra*”, de úgy is, hogy „*Akkor is, ha jön az éj, akkor is, ha üt az óra*”. Az utóbbi eset az idő múlása feletti rezignáció kifejezője. Úgy tűnik, a fordítókban fel sem merült a második lehetőség. A refrén az elmúlás és az állandóság antitézisének alapul: „*Les jours s'en vont je demeure*” (A napok múlnak, én maradok). A „*je demeure*” visszautal Apollinaire kedvenc költőjének, François Villonnak *Nagy Testamentumára*, ahol a költő elmúlt ifjúságáról mondja: „*Allé s'en est, et je demeure, / Povre de sens et de savoir,*” (Mészöly Dezső fordításában: „*Nagymessze szállt s én itt maradtam / Tudatlan, búsan, fonnyadón*”). Az idő múlását a romantikusok, többek közt Lamartine is megörökítette. *A tó* című versében írja: „*Ránk nem vár kikötő, az idő parttalan fut / elfut, s mi meghalunk!*” (Szabó Lőrinc fordítása). Az idő múlásával szemben álló állandóságról Apollinaire maga is beszél *Anekdótiques* (Anekdóták) címmel írt irodalmi krónikáiban: »*„Mi sem okoz több melankóliát nálam, mint ez a múlt idő. Ez teljesen ellentétes identitásom érzetével („Én maradok”)*» (APOLLINAIRE 1955: 82). A „*napok múlnak, én maradok*” a vers leglényesebb üzenete, nem véletlen, hogy a refrénben szerepel. Ezt az üzenetet egyik fordítás sem adja vissza. Egyedül Rónay György tolmácsolásában szerepel a „*maradtam*” szó: „*Jöjj éj verj óra lassan / Az idő megy én maradtam.*” Am ő múlt időbe teszi, holott az állandóságot pontosan a jelen idejű ige fejezi ki.

A második versszak: „*Les mains dans les mains restons face à face / Tandis que sous / Le pont de nos bras passe / Des éternels regards l'onde si lasse.*” A fordítások ennek a versszaknak utolsó két sorában térnek el egymástól a leginkább. Ennek oka az lehet, hogy az utolsó sort kétféleképpen is lehet értelmezni: a szerelmesek tekinteteinek lassú hullámzásaként, vagy amennyiben inverzióknak tekintjük, a szerelmesek tekintetétől „*fáradt*” hullámokról van szó. Rónay és Vas az első verziót tolmácsolják: „*Ne mozdulj szemközt kéz a kézbe várj csak / Míg a karunk / Hídja alatt a fáradt / Örök tekintet habverése árad*” (Rónay). Eörsinél, Illyésnél és Vasnál a második értelmezés tükröződik: „*Maradjunk szemközt kéz a kézbe zárva / Míg fut örök / Szemektől elcsigázva / Karunk hídja alatt a Szajna árja*” (Eörsi). „*Nézzünk még össze kéz-kézben ahogy kell / Míg karjaink / Hídja alatt közönnyel / Szalad a víz a kinnal és a könnyel*” (Illyés) „*Kéz kézben nézz szemembe s közbe tudnám / Hogy karjaink / Hídja alatt a hullám / Fut az örök tekinteteket ünván*” (Vas).

A harmadik versszakban szereplő elfolyó víz és múltó idő összehasonlítása kedvelt és meg lehetőségek gyakori a romantikusoknál. „L’amour s’en va comme cette eau courante / L’amour s’en va / Comme la vie est lente / Et comme l’Espérance est violente.” A „la vie est lente” és a „violente” paranómázia (részleges ismétlésen alapuló gondolatalakzat, melyben valamely szót hasonló hangzású vagy azonosan hangzó, de részben eltérő jelentésű szó követ) természetesen lefordíthatatlan. Az anaforákat, amelyek a sorkezdő szavakat teszik hangsúlyossá (L’amour, comme) viszont Eörsi, Illyés és Vas részben, Rónay teljes egészében visszaadják. „Fut a szerelem akár ez a gyors hab / A szerelem / Az élet vánszorog csak / És a Reményben mily sok az erőszak” (Eörsi); „Szalad a szerelem mint lent a gyors hab / A szerelem / Az életünk beh lassabb / S a remény bennünk beh erőszakosabb” (Illyés); „Fut meg nem áll / fut mint az ár a mélynek / A szerelem / De lassú is az élet / És a Remény de éget ő de éget” (Mészöly); „Mint ez a víz elfolyó messzeség lett / A szerelem / Milyen lassú az élet / S milyen erőszakosak a remények” (Vas); „Fut a szerelem mint vize a mélynek / Fut el a vágy / Milyen lassú az élet / S milyen hevesen kínozza a remény meg” (Rónay).

A versszak utolsó sora külön figyelmet érdemel: „Et comme l’Espérance est violente.” Apollinaire nem véletlenül írja az Espérance (Remény) szót nagy kezdőbetűvel. Mint arra több elemző is rámutat, ez utalás lehet a három isteni erényre: Hit, Remény és Szeretet. A Remény pedig nem „erőszakos”, hanem „heves”, mivel itt a költő vagy az elmúlt szerelmek újjáélesztésének, akár egy új szerelem iránti vágyakozásának ad hangot. Mindezt figyelembe véve, ennek a sornak valamennyi fordítása elhibázott: „És a Reményben mily sok az erőszak” (Eörsi); „S a remény bennünk beh erőszakosabb” (Illyés); „És a Remény de éget ő de éget” (Mészöly); „S milyen hevesen kínozza a remény meg” (Rónay); „S milyen erőszakosak a remények” (Vas).

A negyedik versszak: „Passent les jours et passent les semaines / Ni temps passé / Ni les amours reviennent / Sous le pont Mirabeau coule la Seine.” Az első sorban a napok és hetek monoton múlását a passent (múlnak) ige ismétlésével érzékelteti a költő. Ezt Illyés és Rónay fordítása adja csak vissza. A „ni-ni” (sem-sem) anaforát pedig csupán Rónay fordítása tükrözi: „Száll hét a hétre és száll nap a napra / Nincs mi időt / S szerelmet visszahozna / Fut a Mirabeau-híd alatt a Szajna” (Illyés); „Tűnnek a hetek tűnik a nap a napra / Vissza se múlt / Nem tér se csók az ajkra / A Mirabeau-híd alatt fut a Szajna” (Rónay).

A világirodalom egyik legismertebb versének, *A Mirabeau-híd*nak magyar fordításai közül Rónay György a legszöveghibb, míg Vas István a leglíraibb.

IRODALOM

- APOLLINAIRE, Guillaume 1955. *Anecdotes*. Collection Blanche
APOLLINAIRE, Guillaume 1956. *Œuvres poétiques*. Éditions Gallimard, Paris
Apollinaire *válogatott művei* 1967. Európa Kiadó, Budapest
CAMPA, Laurence 2013. *Apollinaire*. Éditions Gallimard, Paris
CLOAREC, Françoise 2018. *J’ai un tel désir: Marie Laurencin et Nicole Groult*. Éditions Stock, Paris
ECO, Umberto 2006. *Dire presque la même chose, Expériences de traduction*. Paris, Grasset
FAURE-FAVIER, Louise 2018. *Souvenirs sur Apollinaire*. Éditions Bernard Grasset, Paris
JAKOBSON, Roman 1986. *Aspects linguistiques de la traduction, dans Essais de linguistique générale*. Paris, Minuit
KÓSZTOLÁNYI Dezső 1999. *Abécé a fordításról és fordításról*. In.: *Nyelv és lélek*, Osiris Kiadó, Budapest
RÉZ Pál 1974. *Apollinaire világa*. Európa Kiadó, Budapest
RICŒUR, Paul 2004. *Sur la traduction*. Bayard, Paris
ROQUES, Mario 1949. *Études de littérature française*. Droz, Lille, Giard et Genève

